

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора педагогічних наук, професора, професора кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка **Рябовол Лілії Тарасівни** на дисертаційне дослідження **Загребельного Олександра Васильовича** *«Формування готовності майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання»*, подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Актуальність теми виконаної роботи. Відповідно до Стандарту вищої освіти України для першого (бакалаврського) рівня у галузі знань 25 – Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону, спеціальність 254 – Забезпечення військ (сил), затвердженого і введеного в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 12.12.2018 р. № 1385, предметна область вказаної спеціальності охоплює три об'єкти вивчення та діяльності. Один з них – взаємодія і взаємний вплив начальників, підлеглих та колег (предмет – особистість військовослужбовця, мікрогрупа, (екіпаж, обслуга), мала група (військовий підрозділ). У цьому контексті необхідним і доцільним є наукове осмислення проблеми формування готовності майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом у закладах вищої освіти (ЗВО) зі специфічними умовами навчання. Актуальність розроблення відповідних педагогічних умов, структурно-функційної моделі та навчально-методичного забезпечення, що власне становить мету і завдання дисертаційного дослідження О. В. Загребельного, сумнівів не викликає. Дисертаційну роботу виконано в рамках реалізації комплексної програми науково-дослідної роботи кафедри педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Підвищення ефективності навчально-виховного процесу в середніх загальноосвітніх та вищих педагогічних закладах» (державний реєстраційний номер: 0115U005821). Тему дисертації затверджено вченою радою ХНПУ імені Г. С. Сковороди (протокол № 9 від 22.12.2017 р.).

Ступінь обґрунтованості й достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Мета дисертації узгоджена з її назвою та повністю досягнута у ході дослідження, а саме – теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом у ЗВО зі специфічними умовами навчання, а також експериментально підтверджено їх ефективність для підвищення рівня такої готовності. Шлях досягнення мети роботи деталізується в її завданнях, повне виконання яких знайшло своє відображення у висновках до розділів та загальних висновках.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечено завдяки доцільному

використанню здобувачем сукупності теоретичних, емпіричних, статистичних методів наукового пізнання. Визначальним для формулювання висновків став педагогічний експеримент, послідовне проведення якого на констатувальному, формувальному та контрольному етапах дозволило дисертанту підтвердити, що обґрунтовані ним педагогічні умови є ефективними для формування готовності майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом у ЗВО зі специфічними умовами навчання.

Вірогідність результатів дослідження підтверджується потужною експериментальною базою. Її склали Національна академія Національної гвардії України, Національна академія внутрішніх справ, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, в освітній процес яких було впроваджено результати дисертаційного дослідження О. В. Загребельного «Формування готовності майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання», що підтверджено відповідними актами.

У забезпеченні обґрунтованості результатів та висновків, сформульованих у дисертації, сприяло і те, що дослідження О. В. Загребельного має суттєву нормативну основу, яку заклали Закони України «Про вищу освіту», «Про Національну гвардію України», «Про національну безпеку України», накази МВС України та командувача Національної гвардії України, документи щодо організації роботи з особовим складом у Національній гвардії України. Здобувачем опрацьовано значний обсяг наукової психолого-педагогічної літератури (монографії, статті у фахових виданнях, значна частина з яких за період 2017-2021 рр., у тому числі англійською мовою), а також навчально-методичних матеріалів (робочі програми навчальних дисциплін, програми військової практики та військового стажування курсантів). Відповідні узагальнення, які заклали теоретичну основу дослідження, дозволили здобувачу обґрунтувати педагогічні умови, оптимальні для формування готовності майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом у ЗВО зі специфічними умовами навчання, а також розробити відповідну структурно-функційну модель та навчально-методичне забезпечення.

Наукова новизна одержаних результатів. Представлена до захисту дисертація О. В. Загребельного вміщує нові наукові результати, які сприяють у розв'язанні актуального науково-практичного завдання – обґрунтування педагогічних умов формування готовності майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом у ЗВО зі специфічними умовами навчання, що має суттєве значення у контексті виконання завдань педагогіки вищої школи як науки.

До найбільш істотних наукових результатів можемо віднести те, що у дисертації уперше:

- теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом у ЗВО зі специфічними умовами навчання;

- безпосередньо виокремлено такі педагогічні умови, як: активізація потреб

професійної самореалізації майбутніх офіцерів у освітньому процесі, в тому числі й під час виконання службово-бойових завдань; оновлення і використання змісту суспільно-гуманітарних дисциплін для розкриття особистісно-професійного потенціалу курсантів; формування знань і вмінь професійної самореалізації майбутніх офіцерів із використанням новітніх педагогічних технологій у процесі навчання і під час самопідготовки; закріплення й коригування курсантами знань і вмінь професійної самореалізації під час військової практики;

- експериментально перевірено й підтверджено ефективність реалізації визначених педагогічних умов для підвищення рівня зазначеної готовності.

Дослідником уточнено поняття «готовність майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом», а також компоненти такої готовності та її критерії з відповідними показниками рівнів сформованості. Подальшого розвитку набули положення теорії самореалізації особистості як розкриття потреб професійної самореалізації особистості у військових колективах.

Практичне значення результатів дисертаційного дослідження. Науково обґрунтовані й експериментально підтверджені результати дисертаційного дослідження О. В. Загребельного мають суттєве практичне значення. Розроблені здобувачем педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом у ЗВО зі специфічними умовами навчання, а також відповідне навчально-методичне забезпечення впроваджено в освітній процес таких ЗВО зі специфічними умовами навчання, як: Національна академія Національної гвардії України, Національна академія внутрішніх справ, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, що підтверджено актами про впровадження, які додаються до дисертації. Отже, визначені педагогічні умови апробовано в реальному освітньому процесі, а отримані нові кількісні та якісні показники підтвердили їх ефективність щодо підвищення рівня готовності майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом у ЗВО зі специфічними умовами навчання.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Дисертація має логічно обґрунтовану структуру, складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. У ході дослідження автором послідовно виконуються завдання, сформульовані на його початку, що висвітлюється у змісті підрозділів.

Перше завдання – схарактеризувати базові поняття дослідження – виконане у підрозділі 1.1. У ньому проведено аналіз змісту понять «професійне самопізнання особистості», «професійна самореалізація», «самоактуалізація», «професійне самовизначення», «професійне самоствердження», «робота з особовим складом», «правоохоронна діяльність». Результати виконання другого завдання викладено у підрозділі 1.2, в якому поняття «готовність майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом» визначене дисертантом як «інтегративне особистісне новоутворення, що включає цілі, потреби, інтереси, мотиви професійної самореалізації, знання про власну «Я»-концепцію й уміння розкривати й реалізовувати власний потенціал у військовій справі, знання й уміння методики роботи з особовим складом, особистісні якості офіцера, що забезпечують

ефективність організації і проведення роботи з особовим складом». У структурі такої готовності виокремлено мотиваційно-вольовий, пізнавально-процесуальний та емоційно-контролювальний компоненти. Визначено відповідні критерії (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, оцінний) та показники (потреби, інтереси, мотиви професійної самореалізації курсантів; знання про власні можливості та методики роботи з особовим складом; уміння професійної самореалізації та їх використання в процесі організації і проведення роботи з особовим складом; наявність адекватної самооцінки і вміння реагувати в екстрених ситуаціях) рівнів сформованості готовності майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом у ЗВО зі специфічними умовами навчання (високий, достатній, низький).

Третє завдання виконане у 2 і 3 розділах дисертації. У підрозділі 2.1 обґрунтовано структурно-функційну модель формування готовності майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом у ЗВО зі специфічними умовами навчання. Таку модель репрезентовано як сукупність ціле-методологічного, змістово-організаційного та діагностико-компетентнісного блоків. На ґрунтовність і глибину розроблення цього питання вказує зокрема те, що у процесі моделювання враховано не лише взаємозв'язки перелічених блоків / компонентів, але й впливи відповідних зовнішніх чинників, особливу роль серед яких відіграє суспільний запит на висококваліфікованих правоохоронців. Саме це стало визначальним для формування цілей, конструювання змісту та відбору методик і технологій підготовки майбутніх офіцерів з огляду на необхідність формування у них готовності до професійної самореалізації в роботі з особовим складом у контексті професійної діяльності в структурах Національної гвардії України. Важливо, що відповідну структурно-функційну модель розроблено у рамках реалізації освітньо-професійних програм (ОПП), в яких враховано положення Стандарту вищої освіти України для першого (бакалаврського) рівня у галузі знань 25 – Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону, спеціальність 254 – Забезпечення військ (сил), зокрема в частині опису інтегральної, загальних та спеціальних компетентностей і результатів навчання. У підрозділі 2.1 у рамках змістово-організаційного компонента викладено педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в освітньому процесі. Теоретичне обґрунтування ці умови знайшли у підрозділі 2.2.

Ще одне завдання дослідження виконане у підрозділі 3.2, в якому здобувачем описано навчально-методичне забезпечення процесу формування готовності майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом у ЗВО зі специфічними умовами навчання, що є власне складовою змістово-організаційного компонента структурно-функційної моделі формування такої готовності. Важливо, що навчально-методичне забезпечення спеціально розроблене для реалізації кожної педагогічної умови, а саме:

- перша умова – активізація потреб професійної самореалізації майбутніх офіцерів в освітньому процесі, у тому числі й під час виконання службово-бойових завдань – забезпечена під час проведення навчальних занять, засідань наукового гуртка та в процесі самопідготовки, зокрема у рамках «Програми розвитку

професійних навичок НГУ», шляхом проведення бесід як «Академічна доброчесність у сучасному освітньо-науковому просторі» тощо;

- сутність другої педагогічної умови полягає в тому, що підвищенню рівня готовності майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом у ЗВО зі специфічними умовами навчання сприятиме оновлення змісту суспільно-гуманітарних дисциплін на основі таксономії освітніх цілей Б. Блума в інтерпретації Л. Андерсона. Відповідно, завдання, запропоновані дисертантом до практичних, семінарських та групових занять в експериментальних групах передбачали не лише аналіз та оцінку курсантами положень навчального матеріалу, але й створення ними нової навчальної інформації, що дозволяє найбільш повно розкрити їх особистісно-професійний потенціал;

- використання актуальних педагогічних технологій під час навчання, роботи наукового гуртка й самопідготовки, як третя педагогічна умова, в рамках експериментального навчання реалізована шляхом використання інформаційно-комунікативних, інтерактивних, проектних, навчально-ігрових технологій, технологій розвитку критичного мислення для формування знань і вмінь, необхідних для професійної самореалізації майбутніх офіцерів;

- четверта педагогічна умова реалізована під час проходження курсантами військових практик та військового стажування і передбачає закріплення й коригування знань і вмінь професійної самореалізації у процесі командної роботи, виконання тренінгових вправ / завдань на містечку командного згуртування / командостворення, участі у тренінгу «Тімбілдінг», у заходах по роботі з особовим складом у підрозділах, вебінарі «Самоменеджмент у роботі правоохоронців».

Особливо варто відзначити те, що обґрунтовуючи педагогічні умови, дисертант спирався на власний досвід, позитивні практики, сформовані в Національній академії Національної гвардії України (НАНГУ), як: «Школа викладача-початківця НАНГУ», в якій проводяться тренінги для відповідної цільової аудиторії, наприклад, на тему «Формування цифрових компетентностей у науково-педагогічних працівників засобами онлайн-інструментів»; проведення бінарних занять як форми навчання, що передбачає висвітлення певної теми з позицій різних навчальних дисциплін, із залученням, поряд з викладачем НАНГУ, представників інших установ / організацій, наприклад: офіцерів Головного управління НГУ, територіального управління, військової частини, працівники інших військових формувань, ЗВО; діяльність наукових гуртків.

Завдання щодо експериментальної перевірки ефективності визначених дисертантом педагогічних умов виконане у підрозділах 3.1 та 3.3, в яких послідовно описано констатувальний та формувальний етапи педагогічного експерименту, результати якого опрацьовано з використанням статистичних методів і викладено у відповідних таблицях і рисунках у підрозділі 3.3. Кількісний та якісний аналіз отриманих результатів дозволив дисертанту стверджувати, що обґрунтовані ним педагогічні умови є ефективними для підвищення рівня готовності майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом у ЗВО зі специфічними умовами навчання і можуть бути впроваджені у широку освітню практику.

У висновках репрезентовано основні науково обґрунтовані теоретичні й практичні результати дослідження, які підтверджують, що завдання, сформульовані на початку роботи, виконані, мета дослідження досягнута.

Додатки вміщують методично-дидактичні розробки, використані здобувачем для забезпечення експериментального навчання.

Загалом за своїм змістом і формою дисертаційна робота О. В. Загребельного «Формування готовності майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання» є самостійним завершеним дослідженням, характеризується єдністю змісту.

Повнота викладення наукових положень та висновків дисертації в опублікованих працях. Положення та результати дисертаційної роботи висвітлено в 17 працях здобувача, серед яких: 9 містять основні результати дисертації (1 – у зарубіжному періодичному науковому виданні, 6 – у наукових фахових виданнях України, 2 – у колективних монографіях, одна з яких, видана у зарубіжному видавництві), з них 3 – у співавторстві, 8 мають апробаційний характер. У вступі до дисертації визначено особистий внесок автора в працях, написаних у співавторстві. В опублікованих працях достатньо повно репрезентовано наукові положення роботи. В кінці кожного розділу дисертації викладено перелік праць, в яких висвітлено відповідні висновки та результати. Разом з тим, хочемо зазначити наступне. Такі публікації, як: «Загребельний О. В. Формування готовності майбутніх офіцерів до професійної самореалізації засобами інформаційно-комунікативних технологій. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія педагогічні науки.* 2019. Вип. 3. С. 135-140» та «Загребельний О. В. Інформаційно-комунікаційні технології як засіб формування готовності майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в закладах зі специфічними умовами навчання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи.* 2019. Вип. 70. С. 105-109» – ідентичні за своїм змістом. Проте, навіть, якщо не враховувати одну зі згаданих праць у перелік обов'язкових наукових публікацій, їх кількість відповідає вимогам підпункту 2 пункту 2 наказу Міністерства освіти і науки України «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» від 08.10.2019 р. № 1086/34057, відповідно до якого, «основні наукові результати дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук має бути висвітлено не менше ніж у трьох наукових публікаціях, які розкривають основний зміст дисертації». Ступінь повноти викладення висновків дослідження був би вищим, за умови більш повного оприлюднення результатів безпосередньо контрольного етапу педагогічного експерименту.

Відповідність змісту анотації та основних положень дисертації. Обсяг анотації відповідає вимогам до оформлення дисертації, які затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40. Анотації подано державною та англійською мовами. В них стисло представлені основні результати

дослідження, зазначено його наукову новизну та практичне значення. Зміст анотацій ідентичний до основних положень дисертації.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Нам було надано результати перевірки на плагіат дисертації О. В. Загребельного «Формування готовності майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання», проведеної з використанням програмного продукту Unicheck. Академічного плагіату як форми порушення академічної доброчесності за результатами перевірки у дисертації не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Науковий доробок дисертанта заслуговує на позитивну оцінку. Вирішення конкретного науково-практичного завдання – обґрунтування педагогічних умов формування готовності майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом у ЗВО зі специфічними умовами навчання – має важливе значення у контексті виконання завдань педагогіки вищої школи як науки.

Разом з тим, хочемо висловити деякі зауваження та побажання, відзначити окремі дискусійні положення:

1. Завдання дисертації – «обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування готовності майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, розробити структурно-функційну модель цього процесу» фактично інтегрує декілька завдань, результати виконання яких викладено в різних розділах дослідження.

2. До завдань дослідження віднесено й розробку структурно-функційної моделі формування готовності майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом у ЗВО зі специфічними умовами навчання, яку репрезентовано й обґрунтовано у підрозділі 2.1. Це є важливим науковим доробком дисертанта, проте, не знайшло свого відображення в описі наукової новизни й теоретичного значення одержаних результатів дослідження.

3. В основу структурно-функційної моделі формування готовності майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом у ЗВО зі специфічними умовами навчання, поряд з іншими підходами, покладено й компетентнісний. Підвищення рівня такої готовності пов'язується з досягненням компетентностей і результатів навчання, визначених в ОПП. Проте, взаємозв'язок і взаємообумовленість компонентів такої готовності майбутніх офіцерів та відповідних компетентностей і їх складників показано не достатньо чітко, що, однак, не знижує загального наукового рівня дисертації, а висвітлення зазначеного питання може бути предметом окремого наукового дослідження.

4. У структурно-функційній моделі формування готовності майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом у ЗВО зі специфічними умовами навчання дисертантом виокремлено, крім інших компонентів, і змістово-організаційний. Він охоплює як безпосередньо зміст, так і організацію навчання (форми, засоби, методи, технології). У зв'язку з цим,

доцільним, на нашу думку, було б виокремлення у рамках цієї моделі двох достатньо самостійних компонентів – змістовного та організаційного, з якими співвідносяться обґрунтовані здобувачем педагогічні умови формування такої готовності. Змістовному компоненту наразі відповідає умова – оновлення змісту суспільно-гуманітарних дисциплін, організаційному – умови використання актуальних педагогічних технологій тощо.

5. Окремі емпіричні дані викладено в різних підрозділах дисертації. На наш погляд, їх варто було концентровано викласти у підрозділі 3.1, який стосується власне констатувального етапу експерименту.

6. У підрозділі 1.2 в контексті опису змісту, компонентів, критеріїв та показників рівнів готовності майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом у ЗВО зі специфічними умовами навчання дисертант звертається і до опису деяких методів, форм роботи з особовим складом, виокремлює способи формування готовності курсантів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом під час професійної підготовки. Вважаємо, що цей матеріал варто викласти у підрозділі 3.2 «Реалізація педагогічних умов формування готовності майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання».

7. На нашу думку, робота виграла б, якби хоча б оглядово було представлено відповідний зарубіжний досвід організації освітнього процесу у ЗВО зі специфічними умовами навчання.

8. З огляду на актуальність теми дослідження, наукову та практичну цінність його результатів, рекомендуємо дисертанту розробити навчально-методичний посібник для використання як здобувачами вищої освіти, так і викладачами в освітньому процесі у ЗВО зі специфічними умовами навчання.

Висловлені зауваження, побажання та рекомендації не знижують загальної позитивної оцінки дисертації О. В. Загребельного, наукової та практичної цінності роботи, мають рекомендаційний характер, натомість, свідчать про перспективність дослідження у визначеному напрямку.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційне дослідження Олександра Васильовича Загребельного *«Формування готовності майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання»* є завершеною, самостійно виконаною здобувачем кваліфікаційною науковою працею. Висновки, теоретичні та практичні результати, викладені здобувачем у дисертації, є обґрунтованими та експериментально перевіреніми. Дисертація характеризується єдністю змісту і засвідчує особистий внесок дисертанта у розвиток педагогічної науки. Дисертаційне дослідження відповідає вимогам пп. 9-12 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 167, із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ від 21.10.2020 р. № 979) та «Вимогам до оформлення дисертації» (затвердженим

наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40), а його автор – **Загребельний Олександр Васильович** – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта / Педагогіка.

Офіційний опонент –
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри державно-правових дисциплін
та адміністративного права
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка

Лілія РЯБОВОЛ

